

УДК 343.232

М. М. Дмитрук, асистентНаціонального університету «Одеська юридична академія»
Фонтанська дорога, 23, Одеса, 65009, Україна

СИСТЕМНО-ПРАВОВІ ПЕРЕДУМОВИ ВПРОВАДЖЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОСТУПКУ

В статті обґрунтовується, що недодержання законодавцем підстав криміналізації є внутрішніми системно-правовими передумовами впровадження кримінального проступку. Проводиться аналіз зазначених передумов впровадження кримінального проступку на матеріалах судової практики.

Ключові слова: кримінальний проступок, передумови впровадження, підстави криміналізації, звільнення від кримінальної відповідальності, звільнення від покарання та його відбування.

Ідея впровадження поділу кримінального правопорушення на кримінальні проступки та злочини як один із векторів розвитку кримінального законодавства України закріплена в Концепції реформування кримінальної юстиції [1, 20–27]. Впровадження вказаного інституту планується протягом шести місяців після прийняття нового Кримінального процесуального кодексу України [2]. Наведене свідчить про актуальність дослідження передумов впровадження кримінального проступку.

Питання кримінального проступку досліджували в своїх роботах В. О. Туляков, П. Л. Фріс, В. О. Навроцький, М. І. Хавронюк, О. А. Банчук та інші вчені. Разом із тим залишається не в повній мірі дослідженим питання системно-правових передумов впровадження кримінального проступку.

На думку автора, актуальність впровадження кримінального проступку обумовлена певними внутрішніми системно-правовими передумовами. Вважається, що існування вказаних передумов виявляється у «трафаретному» застосуванні інститутів звільнення від кримінальної відповідальності, від покарання та його відбування, в недієвості окремих положень КК України, які встановлюють відповідальність за злочини невеликої тяжкості. Вказані прояви обумовлені недодержанням законодавцем підстав криміналізації. В цілому це призводить до врегулювання вказаних соціальних конфліктів ціннісними, директивними засобами соціального регулювання, що негативно впливає на дієвість КК України та має істотні латентні негативні наслідки для правової системи та суспільства. Завданням вказаної роботи є огляд випадків порушення законодавцем підстав криміналізації на матеріалах судової практики в аспекті впровадження кримінального проступку.

Д. О. Балобановою виділено ряд підстав криміналізації, зокрема таких як: істотність шкоди; необхідність застосування кримінально-правових засобів; співвіднесення позитивних та негативних наслідків криміналізації; рівень суспільної правосвідомості тощо [3, 4–17].

Однією із найбільш поширених підстав криміналізації, що не додержується законодавцем, є відповідність між реальною небезпекою діянь, за які встановлена відповідальність, та видами і мірою покарань, що передбачаються кримінально-правовою нормою. Наприклад, за вироком Теплицького райсуду Вінницької обл. особу засуджено за ч. 2 ст. 301 КК України за пересилання відео-ролику порнографічного характеру із одного мобільного телефону на інший через інфрачервоний порт із призначенням покарання в вигляді штрафу [4]. Вказане діяння за небезпеч-

ністю можна віднести більше до аморального вчинку, ніж до злочину, проте санкція за вчинення цього діяння передбачає позбавлення волі до 5 років, поряд із штрафом та обмеженням волі. Подібних прикладів велика кількість. Вважається, що під час криміналізації подібних діянь порушується баланс між ступенем суспільної небезпеки злочинів невеликої тяжкості, окремих злочинів середньої тяжкості та видами і мірою покарань, що закріплені в санкціях кримінально-правових норм.

До другої підстави криміналізації, що іноді порушується законодавцем, можна віднести невідповідність ступеня суспільної небезпеки криміналізованого діяння ступеню небезпеки злочину, із яким вказане діяння асоціюється в побутовій та професійній правосвідомості. Так, наприклад, у офіційних відомчих актах органів прокуратури ряд злочинів невеликої тяжкості іменуються «злочинами, що не тягнуть реальних покарань» або «дріб'язковими злочинами» [5]. Тобто, навіть працівники правоохоронних органів на офіційному рівні визнають дріб'язковість злочинів окремої категорії.

Третьою підставою криміналізації, яка часто не додержується законодавцем, є соціально-правова обумовленість окремих криміналізованих діянь. Наприклад, із доповненням 23.02.2006 р. КК України ст. 158–1 «Незаконне знищення виборчої документації або документів референдуму», ст. ст. 157, 158, 159 були викладені в новій редакції, якими встановлено кримінальну відповідальність за порушення ведення державного Реєстру виборців. Проте сам Закон України «Про державний реєстр виборців» вступив в дію із 01.10.2007 р., а Реєстр виборців створений ще пізніше. Вказаними законодавчими актами, як зазначає С. Я. Лихова, було впроваджено кримінальну відповідальність за злочини, вчинення яких потенційно було неможливим оскільки не існували суспільні відносини, посягання на які могло бути вчинено, тобто фактично кримінальна відповідальність встановлювалась «на майбутнє» [6, 110–111].

Вищевказані випадки недодержання законодавцем підстав криміналізації призводять до порушення такого принципу кримінального права, як невідворотність покарання, підміни принципу невідворотності кримінальної відповідальності за вчинений злочин принципом невідворотності відповідальності, тобто відбувається притягнення особи до інших видів відповідальності.

Це проявляється у багатьох випадках застосування інституту звільнення від кримінальної відповідальності. Наприклад, застосування такої підстави звільнення від кримінальної відповідальності, як передача на поруки трудовому колективу головних бухгалтерів за підроблення на прохання працівників власних трудових колективів завідомо неправдивих довідок або документів в інтересах підприємства [7], взяття керівників на поруки власним трудовим колективом за службове підроблення або за вчинення злочину, передбаченого ст. 175 «Невиплата заробітної плати...» КК України, тобто за вчинення злочину проти власного трудового колективу [8–10]. Вважається, що надмірне застосування вказаних інститутів за наявності для того формальних підстав без встановлення змістовної доцільності застосування вказаних інститутів призводить до «типового», «трафаретного» застосування інституту звільнення від кримінальної відповідальності або звільнення від покарання та його відбування.

На думку Ю. Ю. Коломієць, застосування інституту звільнення від кримінальної відповідальності не як виключення, а як загального правила, втрачає заохочувальну роль [11, 616–620]. Фактично це призводить до того, що за окремі злочини не застосовуються покарання, які передбачені санкціями кримінально-правових норм.

За результатами дослідження ефективності покарання проф. І. М. Гальперін прийшов до висновку, що з точки зору існуючих принципів кримінальної політики незастосування рідких складів злочинів є нормальним явищем. Проте незастосування передбачених кримінальним законодавством покарань, на думку вказаного вченого, є ненормальним явищем, що заслуговує детального вивчення. Завданням

цього вивчення, на думку І. М. Гальперіна, є з'ясування причин невідповідності між кримінальним законом та практикою його застосування, вжиття заходів до усунення вказаного порушення [12, 24].

Вважається, що подібне застосування КК України свідчить про порушення законодавцем підстав криміналізації та, відповідно, неврахування змісту та правової природи діянь, що визнаються за діючим законодавством України злочинами невеликої тяжкості.

Одним із можливих шляхів усунення порушень підстав криміналізації та принципів кримінального права є поділ кримінального правопорушення на кримінальні проступки та злочини шляхом трансформації злочинів невеликої тяжкості, окремих злочинів середньої тяжкості, а також деяких неуправлінських проступків у кримінальні проступки із одночасним обмеженням «трафаретного» застосування інститутів звільнення від кримінальної відповідальності або покарання за пропонуваній вид кримінального діяння. Це, з одного боку, має забезпечити гуманізацію КК України, а, з іншого боку — його дієвість. В іншому випадку вчинення діянь, які визначаються діючим КК України як злочини, проте такими не є за своєю природою, призводить до ситуації, яку можна описати цитатою із роботи В. В. Кулигіна, одного із відомих політиків минулого століття: «Народ видит наказание, но не видит преступления, и именно потому, что он видит наказание там, где нет преступления, он перестает видеть преступление там, где есть наказание» [13, 6–40]. До системно-правових передумов впровадження категорії кримінального проступку також належить досвід держав східної групи романо-германської правової сім'ї, дослідження якого може бути одним із подальших напрямків наукових розвідок цієї проблематики.

Література

1. Указ Про Рішення Ради національної безпеки України від 15.02.2008 р. «Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів» від 08.04.2008 р. № 311/2008: за станом на 01.01.2012 р. / Президент України // Офіційний Вісник України. — К. : Логос, 2008. — № 27. — С. 20–27.

2. Про затвердження плану заходів щодо реалізації Концепції реформування кримінальної юстиції України: Розпорядження від 27.08.2008 р. N 1153-р / Кабінет Міністрів України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1153-2008-%F0>

3. Балобанова Д. О. Теорія криміналізації : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08. Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право / Д. О. Балобанова. — Одеса, 2007. — 17 с.

4. Вирок Теплицького районного суду Вінницької області 29.12.2008 р. по справі № 1–133/08 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/2644958>

5. Інформація Про стан законності в державі за 2009 рік (згідно ст. 2 Закону «Про прокуратуру») [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.gp.gov.ua/ua/vlada.html?_m=publications&_t=rec&id=36585

6. Лиховая С. Я. Уголовная ответственность «впрок» / С. Я. Лиховая // Уголовное право: стратегия развития в XXI веке : матер. Пятой Междунар. научно-практич. конфер. 24–25 января 2008 г. — М. : ПРОСПЕКТ, 2008. — 528 с.

7. Постанова Володарського районного суду Київської обл. від 22.05.2007 р. по справі № 1п-5 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/2309020>

8. Постанова Лубенського міськрайонного суду Полтавської обл. від 01.06.2009 р. по справі № 1–149/2009 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/7781765>

9. Ухвала Колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 23.10.2008 р. по справі б/н [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/2338127>

10. Ухвала Колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 08.02.2005 р. по справі б/н [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/1657448>

11. Коломієць Ю. Ю. Ефективність невідворотності кримінальної відповідальності / Ю. Ю. Коломієць // *Актуальні проблеми держави та права* : зб. наукових праць. — Одеса : Юрид. л-ра, 2002. — Вип. 16. — С. 616–620.

12. Гальперин И. Задачи теории и практики совершенствования применения наказаний не связанных с лишением свободы // И. М. Гальперин. Наказания, не связанные с лишением свободы : [сб. стат.] / под. ред. И. М. Гальперина. — М. : Юрид. лит-ра, 1972. — С. 3–29.

13. Кулыгин В. В. Этнокультура уголовного права : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : специальность 12.00.08 // *Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право* / В. В. Кулыгин. — Хабаровск, 2003. — 42 с.

М. М. Дмитрук, ассистент

Национального университета «Одесская юридическая академия»
Фонтанская дорога, 23, Одесса, 65009, Украина

СИСТЕМНО-ПРАВОВЫЕ ПРЕДПОСЫЛКИ ВВЕДЕНИЯ УГОЛОВНОГО ПРОСТУПКА

РЕЗЮМЕ

В статье обосновывается, что несоблюдение законодателем оснований криминализации является внутренними системно-правовыми предпосылками введения уголовного проступка. Проводится анализ указанных предпосылок выделения уголовного проступка на материалах судебной практики.

Ключевые слова: уголовный проступок, предпосылки введения, основания криминализации, освобождение от уголовной ответственности, освобождение от наказания и его отбывания.